

JUBILEJI

Profesor dr. Miroslav Zei – devetdesetletnik

Kazimir TARMAN in Jože ŠTIRN

Profesor Miroslav Zei se je rodil 25. julija 1914 v Nabrežini pri Trstu. Po italijanski zasedbi Trsta se je družina Zeijevih umaknila v Slovenijo. Nov dom so našli v Mariboru. Tu je mladi Miro leta 1932 maturiral. Po maturi se je vpisal na Filozofsko fakulteto v Ljubljani. Odločil se je za študij biologije, še posebno ga je pritegnila zoologija. Že leta 1936 je diplomiral in takoj začel pripravljati doktorsko tezo. Minila so le štiri leta po diplomini in že je obranil disertacijo: «*Prispevek k morfologiji in sistemu jadranskih vrst družine Maenidae (giric)*» in bil potem promoviran za doktorja filozofskih ved.

Kot, da bi dečku rojenemu ob morju, vile sojenice že pri rojstvu naklonile moč odkrivanja skrivnosti morskih širjav in globin, se je lotil raziskovanja ribjega sveta. Sprejel je izziv morja in se zaposlil kot asistent na Oceanografskem inštitutu v Splitu. Od samega začetka mu je stal ob strani mentor, ljubljanski prof. dr. Jovan Hadži, ki je bil tudi sam raziskovalno povezan z raziskovanjem podmorskega življenja. Spoprijel se je z ihtiološko problematiko. Lotil se je proučevanja giric (rod Maena), njihove neznane biologije in ekologije. S primerjalno anatomske proučevanju in eksperimentalno metodo umetne oploditve jajčec ter vzgojo mladic, je dokazal obstoj treh vrst giric v Jadranskem morju.

Splitsko obdobje je bilo zelo pomembno za njegovo osebno znanstveno pot in delovanje. Hkrati tudi zelo pomembno za širšo zoološko in biološko oceanografsko stroko. Z Zeijem začenja na Jadranu nov pristop v raziskavah ribjega bogastva, zlasti uvajanje ekološke in populacijsko urejenega ribolova. Njegove tedanje raziskave in znanstvene objave o pridnenih ribjih naseljih so bile pionirsko delo v sodobno biologijo rib in praktično uporabo tega znanja v ribolovu, tako na Jadranu kot v drugih območjih Sredozemskega morja. Prav te raziskave so ga napeljale na že omenjeno odkrivanje vrst pri giricah in za tiste čase biološke neznanke – njihovega menjavanja spola. Odkritje, ki je pozneje prišlo v ihtiološke in zoofiziološke učbenike. V splitskem obdobju je vodil tečaje in praktične vaje iz biologije morja za študente tedanjih jugoslovanskih univerz. Po letu 1945 pa je postal vršilec dolžnosti direktorja Oceanografskega inštituta v Splitu.

Leta 1947 ga je povabil na ljubljansko univerzo njegov učitelj in predstojnik Zoološkega inštituta prof. dr. Jovan Hadži. Svet takratne Filozofske fakultete ga je potem imenoval za izrednega profesorja. Leta 1954 je postal že redni profesor. Po upokojitvi prof. Hadžija je leta 1956 postal predstojnik Zoološkega inštituta na tedanji Prirodoslovno-matematični fakulteti Univerze v Ljubljani.

Po prihodu na univerzo je prevzel predmet *primerjalno anatomijo vretenčarjev*. Kasneje je uvedel še predmeta *biologija strunarjev in praktični tečaj iz biologije morja na rovinjskem morskobioškem inštitutu JAZU*, ki ga je kot direktor uspešno vodil vrsto let (1951 – 1960). S svojim ugle-

dom in organizacijsko spretnostjo je privabil na rovinjske tečaje iz morske biologije tudi učitelje in študente avstrijskih in nemških univerz. Tu je nastajala, v letih 1960-63, z njegovim sodelovanjem odlična knjiga: *Fauna und Flora der Adria* v redakciji znanega dunajskega profesorja dr. R. Riedla. V povojnih časih, ko je primanjkovalo raziskovalne opreme in znanstvene literature, je v zameno za ponujene usluge na inštitutu izpopolnil delovno opremo laboratorijev in obogatil, po umiku Italijanov, zelo osiromašeno knjižnico.

Nekdanji učenci se spominjamo prof. Zeija kot odličnega učitelja. Dokaj težko snov iz primerjalne biologije vretenčarjev, še posebno manj privlačno osteološko materijo, je predstavljal s sproščeno besedo in sliko, zelo nazorno. Zato smo njegova predavanja poslušali z zanimanjem. Filogenetsko podajana poglavja iz primerjalne anatomije so se odvijala kot napet film. Najtesnejši stik s profesorjem pa smo imeli študenti na praktičnih vajah iz biologije morja. Vodil je laboratorijske vaje in z nami na ladji Bios križaril po »rovinjskem morju«, ko smo zajemali planktonske vzorce in z mrežo vlačnico strgali morskno dno. Ob njegovi razlagi smo spoznavali biotsko raznolikost podmorskega življenja. V sprehodih po rovinjskem parku pa nam je približal še obalni rastlinski in živalski svet. V vsem njegovem pedagoškem delu je izžarevala sla po predajanju znanja mladim. Bil je učitelj v najzlahtnejšem pomenu besede. V spominu nam je ostala tudi pokončna drža obeh učiteljev zoologije: prof. J. Hadžija in Zeija, ko sta ostala zvesta genetiki in nevarnih časih politično podprtega prodiranja šarlatanskega lisenkizma iz Sovjetske zveze tudi na ljubljansko Univerzo. Svoj pogled v obrambo genetikov sta posredovala na petkovih seminarskih urah.

Profesorja Zeija pa poznamo njegovi sodelavci tudi kot prodornega in ustvarjalnega znanstvenika. Zeijevo raziskovalno delo zajema snov iz sistematike, biologije in ekologije rib ter mnogoščetincev, morske ekologije in problemov speciacije populacij plazilcev (Lacertidae) na izoliranih istrskih otočjih. Ukvarjal se je tudi z uvajanjem novih raziskovalnih metod in tehnik, n.pr. tedaj še s povsem pionirskim delom na podmorski televiziji. O svojih raziskovalnih problemih, največkrat povezanih z ribolovno tematiko se je z nami rad pogovarjal. Imel je izvirne zamisli o ekološko-populacijskem pristopu k izkoriščanju ribjih naselij v našem morju. Žal je pri tedanjih ustanovah, ki so se ukvarjale z morskim ribištvo naletel pogosto na gluha ušesa. Posledice tega, kot je pojav »prelova«, se kažejo pri upravljanju z ribjim bogastvom našega Jadrana še dandanes. Dela je objavljaval v domačih in tujih revijah.

Po prevzemu vodstva v Zoološkem inštitutu smo se dnevno srečevali pri kavici v njegovem kabinetu. Bili so to nepozabni delovni sestanki. S širokim pogledom na razvoj inštituta in biologije v celoti je razvijal zamisli o novih področjih. Tako je spodbujal širitev inštitutskih dejavnosti od splošne zoologije, zoološke sistematike in evolucije še na limnologijo in ekologijo živali. S svojimi poznanstvi je poskrbel za dopolnilno izobraževanje sodelavcev na univerzah in raziskovalnih inštitutih po svetu.

Klic Pozejdona iz morja širjav ga je leta 1962 pozval na afriško morje. Postal je direktor oceanografsko-ribiških projektov ZN v Gani. S taksonomskimi, ekološko-populacijskimi in ribiško-ekonomskimi raziskovanji je postavil osnovo za učinkovitejši ribolov v Gvinejskem zalivu. S podobnimi projekti se je kasneje ukvarjal še na FAO v Rimu, v Tuniziji in zahodni Afriki, od Maroka do Angole. Vodil je poslanstva Tehnične pomoči ZN v vzhodni in zahodni Afriki. Kot cenjen znanstvenik je bil član številnih mednarodnih delegacij in direktor morskobološke šole pri FAO-ju ter UNESCO-ju v Carigradu. S svojimi raziskovalnimi izsledki in izkušnjami je prispeval k učinkovitosti morskega ribištva. Kljub znanemu načelu, da FAO od sodelavcev ne pričakuje znanstvenih objav, ampak predvsem rezultate, ki so hitro in neposredno uporabni za razvoj gospodarnega ribištva, je prof. Zei objavljaval svoje strokovne in znanstvene prispevke tudi v obdobju delovanja pri tej orga-

nizaciji. Objavil je dela, ki so pomembna za območje osrednjega Atlantika in za boljše poznavanje biologije sardel ter njim sorodnih vrst. Kar 13 polnih let je deloval pri mednarodni organizaciji. S pridobljenim ugledom je potem privabil k sodelovanju pri ZN še štiri nekdanje učence, ki so potem postali nosilci pomembnih nalog pri FAO in UNESCO. Po upokojitvi pri ZN leta 1975 se je vrnil iz Rima v domovino in se naselil v Portorožu.

Leta 1969 je bila ustanovljena Morska biološka postaja ali kratko MBP pri Inštitutu za biologijo univerze v Ljubljani. S tem dejanjem se je izpolnila dolgoletna želja obeh profesorjev: Hadžija in Zeija, da bi tudi Slovenci dobili raziskovalno ustanovo na Jadranu. Po vrnitvi v domovino, je v letih 1977-1983, prof. Zei prevzel mesto honorarnega predstojnika v tej ustanovi. S svojo avtoriteto je pospešil financiranje adaptacije in gradnjo novih prostorov v obmorski stavbi na Fornačah pri Piranu. V novo zgradbo se je inštitucija preselila leta 1980. Glede na pridobljene izkušnje je poskušal uveljaviti uporabna ribiško-biološka raziskovanja za razvoj marikultur komercialnih ribjih vrst in školjk.

Tudi po vrnitvi iz Rima je ostal prof. Zei v svoji stroki zelo dejaven. Obnovil je naziv rednega univerzitetnega profesorja. Med leti 1976 – 1985 je predaval predmeta ihtiologijo z ribiško biologijo in morsko biologijo. Od leta 1980 – 1989 je bil glavni predavatelj cikličnega mednarodnega tečaja ribiške biologije in oceanografije za slušatelje afriških, azijskih in latino-ameriških držav, ki je potekal v organizaciji Zavoda SFRJ za mednarodno sodelovanje na Inštitutu za oceanografijo in ribištvo v Splitu. Po nalogu tega zavoda je opravil še misiji tehnične pomoči za razvoj morskega ribištva v Sao Tome – Principe in na Zanzibarju (1980 – 1982).

Po letu 1983 se je posvetil pisanju znanstvenih in strokovnih člankov. Zbral in uredil je slovenska imena morskih rib, s čimer je prispeval k Slovarju slovenskega jezika (SAZU, 1970 – 1991).

Prof. Zei je avtor mnogih poljudnoznanstvenih člankov in knjig. Veliko je pisal v naš Proteus. Kar 11 knjig je namenil morju, ribam in vretenčarjem. Knjiga Človek in ocean (1950) je še vedno edino slovensko delo iz oceanografije. Knjiga Življenje našega Jadrana (1947), ki jo je napisal skupaj s prijateljem- zdravnikom dr. J. Zhančlom, je bila dolga leta nepogrešljiva dijaška in študentska spremljevalka pri spoznavanju morskega življenja. Kot mojster umetniško zapisane besede se je predstavil s knjigo Obrazi morja (1987), kjer razkrije svoje globoko doživljanje in razumevanje morja, življenja in človeka. V zaporedju poglavij filozofsko povezuje znanost in resnico z umetnostjo ter mistično domišljijo. Legende o morju se prepletajo s stvarnimi doživetji. Zei je mojster besede in razmišljanja. Ker pozna in ljubi morje piše iz srca.

Na koncu mu avtorja tega zapisa želiva še veliko srečnih let, da bi nam še podarjal znanje in »zejevsko« izpovedoval misli o morju in življenju v njem. Prepričana sva, da prav to želijo našemu jubilanu vsi, ki ga poznajo in še posebeo njegovi bivši ter hvaležni učenci.

V Ljubljani in Portorožu, julija 2004